

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİYLE TÜRKİYE'DE YARGIDA ÇOĞULCULUK UYGULAMALARI

PRACTICES ON JUDICIAL DIVERSITY IN THE CONSTITUTIONAL AMENDMENTS IN TURKEY

DOI: 10.21492/inuhfd.424299

Şeyma SAĞDIÇ*

Özet

Yargıda çoğulcu uygulamalar yargı bağımsızlığını sağlayarak hukuk devletinin bir gereğinin yerine getirilmesi olarak tartışılmaktadır. Türkiye’de bu tartışmalar, yargıda çoğulculuğun sağlanmasına yönelik Anayasa değişiklikleriyle birlikte yürütülmektedir. Buna göre hukuk devletinin bir gereği olarak, yargı kurullarının oluşturulmasında çoğulcu yapının sağlanması gerektiği öne sürülmüş ve böylece söz konusu Anayasa değişikliklerinin meşru bir zemine taşınması mümkün olmuştur. Türkiye’de bu konudaki tartışmaların seyrini ele almayı amaçlayan bu çalışmada yargıda çoğulculuğun hukuk devleti için bir gereklilik olup olmadığını sorgulanırken; bir yandan da yargıda çoğulculuğun nasıl anlaşıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu itibarla Türkiye’deki yüksek yargı organlarından Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun yapısına dair önemli anayasa değişiklikleri incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda ortaya konulacağı gibi yargıda çoğulculuk, Türkiye’de farklı yorumlanarak dünyadaki diğer uygulama örneklerinden oldukça farklı anlaşılmaktadır. Bu farklı anlayış ise yargıda çoğulculuk uygulamaları adı altında Türkiye’deki düzenlemelerin, yargı bağımsızlığına gölge düşürmede araç olarak işlev görmesine kaynaklık etmektedir. Buna ek olarak dünyadaki yargıda çoğulculuğu sağlamaya ilişkin uygulamaların da doğrudan olumlamasını yapmak mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler: Yargıda çoğulculuk, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, yüksek yargı kurulları

Abstract

Practices on judicial diversity is discussed as the fulfillment of a requirement of the rule of law by providing judicial independence. In Turkey, these discussions are conducted with constitutional amendments that provide judicial diversity on the Bench. In these discussions it is suggested that, judicial diversity is necessary on the Bench as a requirement of rule of law. Therefore it has been possible that the constitutional amendments to be legitimised. This article which aims to address the direction of the discussions about judicial diversity in Turkey examines both whether judicial diversity is a necessity for the rule of law and how judicial diversity is understood in Turkey. In this respect, some of the important constitutional amendments that are related to the structure of higher judicial boards - Constitutional Court and the Council of Judges and Prosecutors- in Turkey is reviewed. As revealed in this review, in Turkey, judicial diversity is interpreted and understood differently compared with the other example countries. This different

* Araştırma Görevlisi, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı.
(E-mail.seyma.sagdic@inonu.edu.tr)

Makale Gönderilme Tarihi: 16.05.2018

Makale Kabul Tarihi: 29.06.2018

understanding gives rise to the instrumentalisation of the regulations on judiciary in Turkey so as to detract from judicial independence. Furthermore it is not possible to accept that the practices on judicial diversity in the world always bring to positive results.

Keywords: Judicial diversity, rule of law, judicial independence, higher judicial boards.

GİRİŞ

Yargı alanına ilişkin gelişmeler hukuk devleti ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır. Zira hukuk devletinin gerçekleşmesi diğer gerekliliklerin yanında, bağımsız ve tarafsız bir yargı denetiminin gerçekleşmesiyle mümkün kılınabilir. Bu açıdan Türkiye’de yargı alanına ilişkin gelişmeler de hukuk devleti tartışmaları altında yer almaktadır.

Türkiye’de yargı organının yapısına ilişkin önemli değişikliklerin başlangıç yılı olan 2010, söylemsel olarak da yargıda çoğulculuk¹ kavramının kullanılmaya bağlandığı döneme karşılık gelmektedir. Yargıda çoğulculuğun sağlanmasının, bu anlamda, hukuk devletinin - siyasal bir ideal olarak- hayata geçirilmesine yardımcı olacağı iddia edilmiştir; zira yargıda çoğulculuğun sağlanması yargı bağımsızlığının hayata geçirilmesinin bir adımı olarak nitelendirilmektedir. Böylece, Türkiye özelinde yargıda çoğulculuk, yargı alanına ilişkin önemli yapısal değişikliklere meşru bir zemin kazandıran ve bu değişikliklere aracı edilen bir kavram haline gelmiştir.

Bu bağlamda çalışma, öncelikle hukuk devleti kavramına yönelik tartışmaları ortaya koyarak, yargı bağımsızlığı ilkesinin hukuk devletiyle ilişkisine değinmektedir. Bununla beraber, yargı bağımsızlığının sağlanmasının koşulu olarak değerlendirilen yargıda çoğulculuk uygulamalarının ne anlama geldiği ve dünyada tartışıldığı kapsam ile Türkiye’de kavranışı arasındaki fark açıklanacaktır. Temel tartışma yargıda çoğulculuk kavramının Türkiye uygulamasının, kavramın ifade ettiklerinden farklı olduğu ve bunun bir sonucu olduğunun ortaya konulmasıdır. Söz konusu sonuç ise, yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik geliştirilen uygulamaların, bir tokenizm örneği olarak, yargı bağımsızlığı üzerinden hukuk devleti ilkesine zarar verdiğidir. Tüm bu hususların yanında, ortaya konulan varsayım ve değerlendirmelerin analiz nesnesi ise; Türkiye’de 2010, 2014 ve 2017 yıllarında Hakimler ve

¹ “Yargıda çoğulculuk” kavramıyla, Anglo-sakson literatürde *Judicial Diversity/ Diversity on the Bench* tartışmalarına atıfta bulunmaktadır. Bu açıdan Yargıda çeşitlilik/ Yargı Kurullarında Çeşitlilik ifadeleri daha doğru bir çeviri olsa da, Türkiye’de bu tartışmalar “yargıda çoğulculuk” kavramsallaştırmasıyla yaygınlık kazandığından, bu çalışmada da bu kavram kullanımı tercihine gidilmiştir.

Savcılar Kurulu ve Anayasa Mahkemesi’nin yapısına ilişkin yasal değişikliklerdir.

I. HUKUK DEVLETİNİN KAVRAMSAL İÇERİĞİ VE TARTIŞMALAR: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Hukuk devleti kavramına dair tartışmalar, kavramın tarihsel gelişimine de bağlı olarak temel bir sorunu içinde barındırmaktadır. Buna bağlı olarak kavramın salt biçimsel mi yoksa gelenekler, içtihatlar ve temel haklarla içeriklendirilmiş bir ilke mi olup olmadığı hala güncelliğini koruyan bir tartışmadır. Bu eksende hukuk devletinin siyasi bir ideal mi yoksa hukuki bir ilke mi olduğuna yönelik ayırım bu temel tartışmanın bir sonucudur.

Esas olarak bu ayırım hukuk devletinin şekli özellikleriyle mi; yoksa maddi içeriğiyle mi tanımlanması gerektiğine dair yürütülen tartışmalarla ilişkilidir. Bu anlamda kavramın zaman zaman içinin boşaltılması ve muğlaklaşması gibi ihtimaller göz önüne alınarak, şekli bir tanım yapılmasını öne sürenler ve bunun karşısında da; salt şekli tanımın hukuk devletini teknik özelliklere indirgeyeceği ve böylece hukuk devletiyle elde edilen kazanımları ortadan kaldırdığına dair görüşler yer almaktadır².

Hukuk devlerine ilişkin bu tartışma bir kenara bırakıldığında hukuk devleti, devlet iktidarının keyfi değil, düzenli işleme arayışında yer alır³. Böylece devlet kendisini hukuk sistemiyle sınırlarken, hukuk devleti de yalnızca birey/devlet karşıtlığına değil; devletin üretim ilişkilerini korumadaki rolünün de sağlanması anlamına gelir⁴. Bununla beraber hukuk devleti kavramının devlet iktidarını sınırlayıcı niteliği hukuk devletinin algılanışında iki temel yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Bu yaklaşımların ilki, hukukun egemenlik alanının devletin egemenlik alanının üstünde ve ondan bağımsız olarak görülmesiyle kavramı fetiş haline getiren, "hukuk devleti tapınısı" dır. Diğer bir yaklaşım da özellikle sınıfsal çelişkilerin ön plana çıktığı dönemlerde hukukun düzeni koruma ve iktidardaki sınıfın eylemlerine yol açmak için hiç bir sınırlamaya tabi tutulmadan işleminin sonucunda, hukuk devleti ilkesinin anlamsızlaştığı dönemlerin yaygınlığı sebebiyle hukuk devleti ilkesinin reddini ortaya

² Bu konudaki tartışmalar için bkz: ÖZENÇ, Berke, Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi, 2014, İletişim Yayınları, İstanbul, s.236-247.

³ KARAHANOGULLARI Onur, İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme, 2015, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 50.

⁴ KARAHANOGULLARI Onur, s. 50.

koyan yaklaşımdır⁵. Her iki yaklaşım da hukuk devletine ilişkin yapılacak analizi sekteye uğratabileceğinden, esas olanın hukuk devleti tapınısından kaçınarak hukuk devletinin temel ilkelerinin ortaya konulmasıdır.

Hukuk devleti tartışmalarında ilk isimlerden biri olan Dicey'e göre hukuk devleti 3 temel ilkeyi içermelidir: Keyfi güç kullanımının önlenmesi, hukuk önünde eşitlik ve toplumsal düzende hukuk ruhunun yansımaları olan anayasalara göre hareket edilmesi⁶. Dicey'in üçüncü ilkesi hukuk ruhu, hukukun üstünlüğünün yargı kararları ile sağlanması gerektiğini ortaya koyması anlamına gelmektedir. Özcan'ın ifadesi ile bu ilke, hukuk devleti güvencesinde temel rolü yargıya terk etmektedir⁷. Bununla beraber Dicey, hukuk devletinin gelişimini İngiltere'ye özgüleyerek kavramı kültürel bir olgu olarak değerlendirme eğilimindedir. Bu kavrama ilişkin sınırlı açıklamayı beraberinde getiriyor olsa da, Dicey'in açıklamaları liberal hukuk anlayışı içindeki hukuk devleti kavramının bir çatısını sunar. Bununla beraber hukuk devleti etkili ve ayrıntılı açıklamasını, liberal hukukun temel bileşeni olan “yaşam, özgürlük ve mülkiyet” düsturunun bu kavramla beraber düşünülmesini sağlayan Hayek'te bulmaktadır.

Hayek siyasal bir ideal olarak ele aldığı hukuk devletinin ana unsurları hukukun genel, eşit ve kesin olması, kuvvetler ayrılığının gerçekleşmesi, idari takdirin sınırlı olması ve temel hakların korunmasıdır⁸. Bütün olarak bakıldığında Hayek, hukuk devleti ilkesinin temelini bireysel özgürlüklerin korunmasını yerleştirir⁹. Her ne kadar Dicey eleştirisi üzerinden şekillenen bir kavrayış söz konusu olsa da Hayek, Dicey gibi yargının hukuk devletinin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığına dikkat çeker. Hukuk devletini hukuk ötesi bir ilke olarak değerlendiren Hayek, bununla erklerin kendilerini uymakla bağlı hissettiği bir ilkenin varlığını ifade eder. Özellikle yargı organı hukuk devletinin ortadan kalkması ihtimaline karşı bu ilkeye daha fazla bağlılık hissedecektir. Bu açıdan, hukuk devletinin bir gereği olarak kuvvetler

⁵ KARAHANOGULLARI Onur, s. 49-54.

⁶ DICEY, Albert V., Hukuk Devleti: Doğası ve Genel Uygulamalar, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara, s. 28-36.

⁷ ÖZCAN, M. Tefrik, Modern toplum ve Hukuk Devleti, 2017, Tekin Yayınevi, İstanbul, s. 202.

⁸ HAYEK, A. von Friedrich, Siyasal Bir İdeal Olarak Hukuk Devleti, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara, s. 82-97.

⁹ HAYEK A. von Friedrich, s.99.

ayrılığının önemine dikkat çekmesi ve kavramın hukuk ötesi bir anlama sahip olduğunu ifade etmesiyle; Hayek’in de yargı bağımsızlığını hukuk devletinin önemli nitelikleri arasında saydığını kabul etmek mümkündür.

Hayek ile paralel olarak, hukuk devletini yine siyasal bir ideal olarak değerlendiren Schmitt de hukuk devletini mülkiyet ve kişisel özgürlükleri temel alan bir toplumun koruyucusu olarak ele almaktadır¹⁰. Bununla beraber, kuvvetler ayrılığı ilkesi ve temel hakların hukuk devleti kavramına içkin olduğunu ortaya koyan Schmitt, liberal hukuk devletine spesifik anlam kazandıran özelliklerden birinin de hakimlerin bağımsızlığı ilkesi olduğunu açıkça ifade eder¹¹. Bu itibarla, hukuk devleti kavramına siyasal bir ideal olarak yaklaşan ve hukuk devletini liberal çerçevenin dışında görmeyen bu düşünürler, kavramın değerlendirilmesinde zaman zaman ayrışsalar da ortak bir anlayışa sahiptirler. Bu ortak anlayış hukuk devleti için temel ilkenin, yargının bağımsızlığı olması gerektiğidir. Bunun sonucunda, hukuk devleti hukuksal bir ilke olarak değerlendirildiğinde; yargı bağımsızlığının önemli bir kriter vasfını koruyup koruyamayacağı sorusu gündeme gelecektir.

Bu soruya yönelik ilk olarak Fuller’in temel ilkelerine bakmak gerekmektedir. Ancak bu temel ilkelerden önce; Fuller’in hukuk devletine ilişkin siyasal bir ideal ve hukuki bir ilke olarak ele alınma tartışmalarında net bir biçimde bir tarafa ait olmadığı hatırlanmalıdır. Buna göre temel ilkeler “hukukun içsel ahlakını” teşkil etmekle beraber, hukuk devletinin unsurları olarak da işlev görür. Fuller’in bu ünlü ilkeleri kısaca şu şekilde özetlenebilir: Hukuk kuralları genel ve yayımlanmış olmalıdır, geçmişe yürür olmamalıdır, kurallar açık olmalıdır, çelişmemelidir, imkânsız talep etmemelidir, tutarlı olmalıdır ve kurallar ile uygulama arasında uyum olmalıdır¹². Esas olarak Fuller’in ortaya koyduğu bu ilkeleri, yukarıda adı geçen düşünürlerce de ifade edilenlerin daha kapsamlı ele alınışı olarak nitelemek mümkündür. Bu açıdan Fuller’in bu sekiz ilkesine uygunluk gösteren bir sistem, hukuk devletini gerçekleştirmiş anlamına gelecektir.

En sonunda hukuk devleti kavramının hukuksal bir ilke olarak değerlendirilmesi Raz ile mümkün olur. Raz hukuk devleti anlayışını Fuller ve hukuk devletini siyasal bir ideal olarak ele alanların eleştirisi

¹⁰ ÖZENC Berke, s. 219.

¹¹ SCHMITT, Carl, Liberal Hukuk Devletinin İlkeleri ve Hukuk Devletinde Kanun Kavramı, içinde Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara, s. 125,126.

¹² Hukukun içsel ahlakını teşkil eden bu unsurlar için bkz: FULLER L.L., Hukukun Ahlakı, 2016, çev. Engin Arıkan, Tekin Yayınevi, İstanbul.

üzerinden kurmaktadır. Raz, hukuk devletini bir hukuk düzeninde olması gereken erdemlerin yalnızca biri olarak nitelendirir¹³. Buna göre, hukuk devleti ilkesinin yalnızca liberal devlette söz konusu olmayacağını; tam aksine liberal olmayan pek çok hukuk sisteminde de hukuk devleti ilkesinin var olacağını ifade etmektedir. Bu görüş, hukuk devletine ilişkin yukarıda açıklanan "tapını" veya "tamamen retçi" görüşlerle Raz'ın ilişkisini kurar. Zira Raz, hukuk devleti ilkesinde yer alan hukukun her zaman "iyi" hukuku ifade etmeyebileceğini, bu sebeple kavrama yüklenen değer zaman zaman onun içeriğini boşaltan uygulamalara meşruluk kazandırabileceğini hatırlatmaktadır. Raz'ın ifadeleriyle:

"Hukuk devleti kavramını demokrasi, adalet (hukuk önünde ya da başka tür bir) eşitlik, insan hakları ya da insan onuruna saygı gibi kavramlarla karıştırmamak gerekir. İnsan hakları ihlallerine, ırkçı bir ayrımcılığa, cinsel eşitsizliğe, dini zulümlere ve ekonomik adaletsizliğe dayanan bir demokrasi-dışı hukuk düzeninin hukuk devletinin şartlarını herhangi bir Aydınlanmacı Batı demokrasine göre çok daha iyi sağlaması, ilke bazında, pekala mümkündür."¹⁴

Hukuk devletine ilişkin bu uyarıyı yapmakla birlikte Raz, hukuk devletinin bazı ilkeleri ihtiva etmesi gerektiğini söyler. Bu ilkelerin bir kısmı hukuk kurallarının içermesi gereken genellik, açıklık, tutarlılık gibi ilkelerken; diğer ilkeler yargı organının konumuna ilişkindir. Bu anlamda Raz, yargının bağımsızlığı ilkesinin hukuk devleti için hayati bir unsur olduğunu ifade eder¹⁵.

Hukuk devletinin ilkelerine ve kavramın kendisine yönelik bu açıklamaların ardından görülmektedir ki, yargı bağımsızlığı hukuk devletinin önemli ilkelerinden biri olarak ele alınmaktadır. Bir diğer deyişle hukuk devletine ilişkin ayrımlardan bağımsız olarak, hukuk devleti kavramının temel bileşeni yargının bağımsızlığı kavramıdır. Bu açıdan yargı bağımsızlığı hukuk devleti tartışmalarından bağımsız bir özellik ve öneme sahiptir. Bağımsız bir yargının gerekliliği hukuk devletinin siyasi bir ideal veya hukuki bir ilke olarak ele alındığı her durumda da mevcuttur. Zira hukuk devleti kavramına gerçeklik kazandıran pratik alanlardan biri yargı organıdır. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki bölümleri yargı bağımsızlığının anlamı, işlevi ve yargıda çoğulculuk tartışmalarıyla ilgisinin kurulmasıyla devam etmesi uygun olacaktır.

¹³ RAZ, Joseph, Hukuk Devleti ve Erdemi, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara, s.150.

¹⁴ RAZ Joseph, s.150.

¹⁵ RAZ Joseph, s.156.

II. YARGI BAĞIMSIZLIĞI: KAPSAMI VE ÖNEMİ

Hukuk devletinin temel ilkeleri arasında belirlemelerin ortaklaştığı yargı bağımsızlığı ilkesinin özel bir yeri vardır. Zira bağımsız bir yargının olmadığı zaman hukuk devleti ilkesinin pratik karşılığının tehlikeye düşebileceği ortadadır. Sancar’ın ifadesiyle yargı bağımsızlığı ilkesiyle hukuk devleti kavramı arasında gerçekten sıkı bir bağ vardır; üstelik bu bağ sadece tarihsel değil, aynı zamanda yapısaldır da¹⁶. Yargı bağımsızlığı hukuk devletinin gereği olan yargısal denetimi mümkün kılar. Bu suretle yargısal denetim için gerekli olan yargı bağımsızlığının zarar görmesi hukuk devletinin de zarar görmesi anlamına gelmektedir.

Yargı bağımsızlığı adil kurallar ve tarafsız bir sistem kurulması ve uygulaması için gerekli olan önemli araçlardan biri olarak düşünülmektedir¹⁷. Bununla birlikte yargının bağımsızlığı hususunda tartışmalar şu eksenlerde yapılmaktadır: İç bağımsızlık - dış bağımsızlık ve bireysel bağımsızlık - kurumsal bağımsızlık. Bu ayrıma göre dış bağımsızlık, yargının diğer kurumlardan bağımsız olmasını ifade ederken; iç bağımsızlık, yargıçlar arasındaki ilişkinin bağımsızlığı etkilememesi anlamına gelir. Bireysel bağımsızlık yargıçların bireysel olarak baskı ve müdahaleden etkilenmemesi, kurumsal bağımsızlık ise bir bütün olarak yargı organının diğer erkler karşısında bağımsızlığına ilişkindir¹⁸. Bu çalışmanın temel sorunsalı kapsamındaki yargıda çoğulculuğa ilişkin tartışmalar, bağımsızlığın sağlanması için dış ve kurumsal bağımsızlık çerçevesinde, bir diğer ifadeyle; yapısal güvencelerle ilişkilidir. Bu nedenle bağımsızlığa ilişkin açıklamalar bağımsızlığın sağlanmasında yargıçlara düşen görevler kapsamında değil; yargıçların atanma, görev süre ve şartları, meslektaşlar arası ilişkiler gibi yapısal unsurlar¹⁹ çerçevesinde yapılmaktadır.

Yargı bağımsızlığının sağlanması özellikle yargısal denetimi yapan kurumların ve mahkemelerin yapıları, bunların bağımsız nitelikte oluşturulması meselesinde önem kazanmaktadır. Bununla birlikte yargı

¹⁶ SANCAR, Mithat, Devlet Akli Kıskaçında Hukuk Devleti, 2010, İletişim Y ayları, İstanbul, s.183.

¹⁷ GUARNIERI Carlo/ PIANA Daniela, Judicial Independence and the Rule of Law: Exploring The European Experience, 2012, içinde, The Culture of Judicial Independence, ed. Shimon Shetreet, Christopher Forsyth, Martius Publisher, Leiden, s.113.

¹⁸ GÖNENÇ Levent, Siyasi İktidarın Denetlenmesi ve Yargı, 2014, Adalet Yayınevi, Ankara, s.129.

¹⁹ İNCEOĞLU Sibel, Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri, 2008, Beta Basım Yayın, İstanbul, s.18-28.

bağımsızlığı, yargının tarafsızlığı tartışmalarını da beraberinde getirir. Yine de yargı bağımsızlığı, tarafsızlığın öncelikli ve vazgeçilmez şartı²⁰ olduğundan, bu tartışmaya esas konuyu oluşturur. Ayrıca çalışmanın odağını teşkil eden yargıda çoğulculuk tartışması da yüksek yargı kurullarının bağımsız yapısıyla ilgilidir. Zira yargı bağımsızlığı kurumsal bir konudur²¹ ve çalışma kapsamında yoğunlaşma ihtiyacı gerektiren tartışma da yüksek yargı organları ve kurullarının yapısıdır.

Bu bağlamda 2010 tarihli anayasa değişiklikleriyle başlamak üzere, Türkiye’de yargı kurullarına ilişkin düzenlemelerin yargıda çoğulculuk kavramsallaştırmasıyla tartışıldığını belirtmek gerekmektedir. Değişiklikleri savunan görüşe göre kurulların yapısına ilişkin bu düzenlemeler yargıyı çoğulcu yapıya kavuşarak, yargı bağımsızlığını sağlamaya ve hukuk devleti ilkesinin bir gereğinin yerine getirilmesine yardımcı olmaktadır. Bunun karşısında ise yargıda çoğulculuk tartışmalarında gelinecek noktanın yargıyı siyasi iktidarın boyunduruğu altında tutma ve hukuk devleti ilkesinin içini boşaltmaya yönelik adım olarak nitelendiren görüşler vardır. Söz konusu görüşler ve hangisinin haklılık payına sahip olduğu ise devam eden başlıklarda yer almaktadır.

III. YARGIDA ÇOĞULCULUK: İÇERİĞİ VE TÜRKİYE UYGULAMALARI

Yargıda çoğulculuk tartışmalarının Türkiye’de tüketilme biçimlerine geçmeden önce, bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğine dair literatürdeki tartışmalara değinmek uygun olacaktır. Çalışmanın temel sorununa da uygun olarak Türkiye’de yargıda çoğulculuğun uygulanışı ve buna ilişkin gelişmelerin seyri, kavramın ifade ettiklerinin ortaya konulması ve uygulamada karşılığının bulunup bulunmadığı hususunun analizini gerekli kılmaktadır.

Yargıda çoğulculuk hususu yargı organının yapısına dair yargı kurullarında iyileştirme arka planıyla ortaya çıkan tartışmalar olarak özetlenebilir. Buna göre yargısal kurumların kompozisyonunda cinsiyet, ırk ve etnik köken gibi çeşitli unsurların gözetilmesinin yargıya güveni arttıracığı ve toplumun her kesimiyle köprü kurmaya yardımcı olacağı

²⁰ BİLİR Faruk, Demokratik Meşruluk, Yargı Bağımsızlığı ve Yargı Tarafsızlığı Bağlamında Yargı Organının (yeniden) Yapılanması, 2012, içinde, Demokratik Anayasa, haz. Ece Göztepe, Aykut Çelebi, Metis Yayınları, İstanbul. s. 375.

²¹ ÖZBUDUN Ergun, Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, 2007, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=1116>, (erişim tarihi:5/4/2018).

öne sürülmektedir²². Böylece yüksek yargı kurullarına seçilecek yargıçların çeşitli özelliklerinin de göz önünde bulundurulmasıyla, bu kurulların oluşturulması gerektiği ifade edilir. Bu gereklilik hukuk devleti ve demokrasinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilirken, yargı bağımsızlığı ve yargıda çoğulculuk arasında bir bağın olduğundan söz edilmektedir²³. Buna göre çok kültürlü toplumlarda toplumun çeşitliliğinin yargı kurullarında da gözlenir olması; azınlık grupları açısından, yargı bağımsızlığının sağlandığı yönünden sembolik ve temsili bir değer taşımaktadır. Bu anlamda yargıda çoğulcu yapının sağlanması, yargı bağımsızlığı için öncelikli bir husus olarak kabul edilir²⁴.

Özellikle yargıda bağımsızlığın yapısal unsurlarından biri olarak değerlendirilen yargıçların atanma ve kariyerlerine ilişkin güvenceler²⁵ kapsamında, “Yargıçların Statüsüne İlişkin Avrupa Şartı’nda”²⁶ belirtilene uygun olarak, cinsiyet etnik veya sosyal köken gibi nedenlerle ayırım yapılmaması gerektiği hususu bu baği açığa çıkarmaktadır. Yargı bağımsızlığıyla ilişkili olarak yargıç atamalarında çoğulculuğun sağlanması, özellikle kadın erkek eşitliğinin göz önüne alınarak atama yapılmasını gerektirirken; günümüzde yalnızca cinsiyet dengesinin yeterli olmadığı, yargıç atamalarının toplumun etnik, sosyal, felsefi çeşitliliğine uygun yapıda olması gerektiği ileri sürülmektedir²⁷. Buna ilişkin olarak bu tartışmalar son dönemde özellikle İngiltere merkezli olup, oradaki yargı kurullarının yapısının diğer Avrupa ülkelerine göre çeşitliliğe daha az yer verdiği saptamasıyla başlamaktadır²⁸. Yine de yargıda çoğulculuk uygulamaları yalnızca İngiltere’yle sınırlı olmayıp; Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok ülkede yargı alanında yapılacak

²² CHEN Edward M., The Judiciary, Diversity, and Justice for All, California Law Review, Vol. 91, No. 4 Jul., 2003, s. 1116.

²³ BARONESS Brenda Hale, The Appointment and Removal of Judges: Independence and Diversity, International Association of Women Judges 8 th Biennial Conference 3-7 May 2006 Sydney, Australia.

²⁴ WYNN James Adrew Jr., MAZUR Eli Paul, Judicial Diversity: Where Independence and Accountability Meet, Albany Law review, Vol 67, 2004, s.790.

²⁵ İNCEOĞLU Sibel, s.18.

²⁶ <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/6b93439f-7312-4e49-a52d-7e0e2790845a.pdf> (erişim tarihi:5/4/2018).

²⁷ İNCEOĞLU Sibel, s.18,19.

²⁸ Bu tartışmalara ilişkin ayrıntılı bir rapor için bkz: Judicial Diversity:Accelerating Change, 2014 https://jac.judiciary.gov.uk/sites/default/files/sync/news/accelerating_change_fm1rev_0.pdf (erişim tarihi: 5/4/2018). Ayrıca bkz: <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/legal-profession-must-do-more-to-improve-ethnic-diversity-says-supreme-court-president-8664006.html>, (erişim tarihi: 5/4/2018).

reformlar içinde, hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesine yönelik adımlara dâhil edilmektedir. Yargı kurullarının yapısının toplumsal çeşitliliğe uygun bir biçimde belirlenmesi yargıçların özellikle azınlık gruplarının dezavantajlı konumlarını anlamasını, böylece de hukuk devletinin gereğine uygun kararların ortaya çıkmasını sağlayacağı ifade edilmektedir²⁹.

Yüksek yargı kurullarının oluşturulmasında toplumun yapısı ve ihtiyaçlarının göz önüne alınması, yargıçların tikel kimliklerinin ve yaklaşımlarının onları atayanlarca daha önceden bilinmesi anlamına gelecektir. Bu da atanan yargıçların etnik kökeninin, dini inancının, cinsel yöneliminin, siyasi görüşünün vb. bilinmesini gerektirir³⁰. Anglo- Sakson hukuk sistemlerinde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi, yargıçların meslekleri boyunca aldığı kararların, yargısal ve politik faaliyetlerinin bilinebilir olması³¹, yüksek yargı atamalarında gözetilen kriterleri açıkça ortaya koyar niteliktedir. Buna karşılık Türkiye’de hukuk sistemi içerisinde bu türden bilgilerin var olduğu ve kamuya açık olarak paylaşıldığı bir uygulamanın olmadığını söylemek mümkündür. Böylece hukuk sistemleri arasında bu farklılık yüksek yargı kurullarında atama yapılırken yargısal çoğulculuğun sağlanıp sağlanmadığına ilişkin çıkarım yapma olanağını tartışmaya imkân vermektedir.

Türkiye’de yargıda çoğulculuk tartışmalarına kaynağında, yargı bağımsızlığına ilişkin Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, bir diğer adıyla, Venedik Komisyonu’nun görüş ve önerileri yer almaktadır. Söz konusu Komisyon’un bu anlamda 2010 tarihli raporu Türkiye’deki gelişmelere bağlı olarak oldukça önemlidir. Zira bu rapor yargı bağımsızlığına ilişkin yapılan yasa değişikliklerinin bir nevi meşru

²⁹ VARGAS Sylvia R. Lazos, Does a Diverse Judiciary Attain a Rule of Law That is Inclusive: What Grutter v. Bolinger Has to Say about Diversity on the Bench, Michigan Journal of Race & Law Vol. 10:101, 2004, s.108.

³⁰ Buna ilişkin bir somutlama, 2017 Amerikan başkanlık seçimi öncesi mevcut Başkan Trump’ın *Supreme Court* ataması tartışmalarında karşımıza çıkar. Buna göre Trump’ın seçim öncesi atayacağı *Supreme Court* yargıcının “*second amendment*” koruyucusu ve kürtaj karşıtı (pro-life) olacağı, seçim vaatleri arasında yer aldı. (<https://www.nytimes.com/2017/01/11/us/politics/supreme-court-nomination-trump.html>) Böylece atanacak yargıcın kimliğine dair bir belirlemenin yapıldığı ve bu durumun da olağan olduğunu söylemek mümkündür.

³¹ Yargı kurullarına seçimde yargıçların meslek içi ve dışı her türlü faaliyetlerinin kayıt altında tutulmasına ilişkin bkz: <https://www.judiciary.senate.gov/nominations/judicial>. Buna göre ABD hukuk sistemi içinde “Committee on the Judiciary” altında Senato, aday yargıçlar hakkında ayrıntılı bilgiye sahiptir ve bu bilgiler de kamuya açık niteliktedir.

dayanağını teşkil etmiştir. Anılan raporun değişikliklere zemin sağlayan ilgili maddesinin formüle edilişi şu şekildedir:

“Venedik Komisyonu, hakimlerin mesleğe kabulü ve kariyerleri konusunda bağımsız bir yargı konseyinin belirleyici bir etkiye sahip olmasının yargı bağımsızlığını teminat altına almak için uygun bir usul olduğu görüşündedir. Her biri değerli olan ve korunması gereken Avrupa hukuk kültürünün zenginlikleri sebebiyledir ki tüm ülkelerde uygulanabilecek olan tek bir model söz konusu değildir. Hukuk sistemlerinin bu nebze çeşitliliğine saygı duyarken, Venedik Komisyonu, henüz bu değerlendirmeyi yapmamış olan devletlerin bağımsız bir yargı konseyi veya benzer bir organ teşkili seçeneğini değerlendirmelerini tavsiye etmektedir. Her halükarda anılan konsey çoğulcu bir yapıya ve çoğunluğu olmasa bile hatırı sayılır bir kısmı hakimlerden oluşan üyelere sahip olmalıdır. Tabii üyeler hariç olmak üzere bu hakimler denklere tarafından seçilmeli veya atanmalıdırlar.”³²

Buna göre yargıda çoğulcu yapının sağlanması, yargı bağımsızlığıyla doğrudan ilgili kabul edilmiş ve bu yapının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması tavsiye edilmiştir. Bu itibarla, Türkiye’deki yargıda çoğulculuk tartışmaları ve uygulamalarının bu tavsiyeyle birlikte değerlendirildiğini ve en azından bu raporun tartışmaların kaynağında yer aldığını söylemek mümkündür.

Bu kısa açıklama ışığında, Türkiye’deki yargıda çoğulculuk tartışmalarının seyrine bakmadan evvel iki temel sorunu ortaya koymak gerekir: Yargıda çoğulcu uygulamalar hukuk devletinin gerçekleşmesi için gerekli midir ve eğer gerekli ise Türkiye’de yargı alanındaki değişiklikler yargıda çoğulculuğu sağlamaya yönelik midir? Bu soruların cevapları, Türkiye’de yargıda çoğulculuk tartışmalarının önemli bir dönemeci sayılabilecek 2010 Anayasa değişikliğinin içeriği ve hakkında yürütülen tartışmalarla başlayan sürece bakılarak bulunacaktır.

2010 Anayasa değişiklikleri olarak bilinen 5982 sayılı ve 07/05/2010 tarihli kanun özellikle Anayasa Mahkemesi ve o dönemdeki adı ile Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun (HSYK) yapısıyla ilgili değişiklikleri kapsar³³. Anayasa Mahkemesi’nin yapısına ilişkin 2010

³² [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)004-tur](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)004-tur), (erişim tarihi: 5/4/2018).

³³ 2010 yılı değişiklikleri, aynı dönemde pek çok hukukçu tarafından yergiye ve övgüye konu edilerek çalışıldı. Bu çalışmada 2010 ve sonrasında yargı alanındaki değişiklikleri incelemek gibi bir amaç söz konusu olmadığı için, yalnızca yargıda çoğulculuk tartışmalarıyla ilgisi olduğu kadarıyla değişikliklere değinilmektedir. Bununla beraber, yargıda çoğulculuk uygulamalarının yöneldiği alanlar yüksek yargı kurulları olduğu için,

değişikliklerinde ilk göze çarpan üye sayısının arttırılması³⁴ ve de üye seçiminde yasama organına da yetki verilmesi hususudur. Bu değişiklikle Anayasa Mahkemesi üyelerinin yalnızca yargı bürokrasisinden değil, Cumhurbaşkanı, Y. ÖK, TBMM tarafından da seçiliyor olmasıyla bürokratik vesayetın yargıda güç kaybedeceği ve böylece yargıda çoğulculuğun sağlanacağı ileri sürülmüştür³⁵. Aynı şekilde o dönemki adıyla Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na ilişkin değişiklikler de benzer gerekçeyle yapılmıştır. Buna göre kurulun üye sayısının 7'den 22'ye çıkması yalnızca nicelik değişikliği biçiminde olmamış, aynı zamanda üyelerin seçildiği kurumların da çeşitliliği sağlanarak nitelik olarak da değişim gerçekleşmiştir. Söz konusu değişiklik HSYK'nın "çoğulcu ve temsillige uygun olarak", "sivil ve özgürlükçü" anayasanın anahatlarından birinin gerçekleşeceğine ilişkin önerilere karşılık gelmiştir³⁶. Böylece değişikliğin savunusu, sayısı artan kurul içinde "az sayılı yerine karma oluşuma dayalı kalabalık bir topluluk karar alacağı için kişisel kayırmalar, arkadaşlık ilişkileri, ideolojik endişeler, kayırma, kişisel çıkar, blok halinde oy kullanılması" gibi durumların daha az yaşanacağı öne sürülerek yapılmıştır³⁷. Buna ek olarak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri arasında ilk derece yargıçlarla yüksek yargıçlar arasındaki dengenin gözetilerek, "kast zihniyetine sahip yargı teknokrasisinin" sebep olduğu çoğulculuğa vurulan ket ortadan kalkmış kabul edilir³⁸.

Özetle 2010 değişiklikleri yargı kurullarının çoğulcu yapıya kavuşmasının bir adımı olarak, yargı bağımsızlığını ve demokratik

bu çalışma, Türkiye ekseninde daha çok Anayasa Mahkemesi ve -güncel adıyla- Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun üye yapılarına ilişkin incelemeyle sınırlanır.

³⁴ *Supreme Court'un* toplumun çeşitliliğini ve yapısını yansıtması gerektiğinden hareketle yargıda çoğulculuk tartışmasının yürütüldüğü Amerika'da, *Supreme Courta* seçilen yargıçların sayısının arttırılması gerektiği öneriler arasında yer almıştır. WILLIG Onwuachi Angela, Representative Government, Representative Court- Supreme Court as a Representative Body, Minnesota Law Review, Vol 90, 2006, s.1265.

³⁵ HAKYEMEZ Yusuf Şevki, 2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti, 2010, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. Sa. 2 s.398; benzer görüşler için bkz: ÇOŞAR Vedat Ahsen; 2010-2011 Yargı Yılı Açılış Konuşması, Ankara, 6 Eylül 2010, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara; ATAR Yavuz; "Anayasa Mahkemesi'nin Yeniden Yapılandırılması", AYD, Yıl 2008, S: 25.

³⁶ FENDOĞLU Hasan Tahsin, Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Dünü Bugünü, 2010, Yetkin Yayınları, Ankara, s.68.

³⁷ HAKYEMEZ Yusuf Şevki, s.400,401.

³⁸ BALTACI Cemal, Demokrasi Ve Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Türkiye'de Hakimler Ve Savcılar Yüksek Kurulu, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.162.

meşruiyetin gerçekleşmesine yönelik gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bu değişikliğe karşı açılan iptal davasında Anayasa Mahkemesinin 2010/49 E. 2010/87 K. Sayılı kararı önem arz etmektedir. Zira Anayasa Mahkemesi bu kararıyla değişiklik paketinin yalnızca seçim usulüne ilişkin düzenlemesine iptal kararı vermiş, ilgili değişiklikleri demokratik hukuk devletinin gereği olarak ele alınmış ve "yargı bağımsızlığını dolayısıyla hukuk devleti ilkesini ortadan kaldırdığı ya da içini boşaltarak anlamsız hale getirdiği" iddialarının geçersiz olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bu olumsuz görüşler dışında, 2010 değişikliklerinin gerekçesinde belirtilenlerin aksine demokratik hukuk devletinin gereği olarak nitelendirmenin mümkün olmadığını savunan görüşler de mevcuttur. HSYK’nın yapısına ilişkin değişikliklerin, yargı kurullarının işleyişinde yasama çoğunluğuna ve dolayısıyla siyasi iktidara geniş manevra alanının tanımaya elverişli olduğunu söyleyen Gönenç, Adalet Bakanı’nın HSYK üzerindeki yetkilerinin devamının da bu tespiti doğrular nitelikte olduğunu ifade etmiştir³⁹. Bu eleştiri, kurulun yargıç ve savcı olmayan üyelerinin doğrudan Cumhurbaşkanı’nınca seçilmesi nedeniyle de yapılmıştır⁴⁰. Ayrıca Anayasa Mahkemesi’ne üye seçiminde sembolik de olsa TBMM’ye verilen yetkinin yargının siyasallaşmasının önünü açacağı, bunun da hukuk devleti ilkesini tehlikeye sokacağı gibi pek çok tartışma aynı dönemde dile getirilmiştir⁴¹. Kısaca söz konusu eleştirileri bir araya getirmek gerekirse, yargı alanında gerçekleştirilen 2010 değişikliklerinin iktidar partisi tarafından “kendilerine bağımlı ama bağımsız, kendi taraflarında ama tarafsız” yargının oluşturulmasının zemini olduğu belirtilebilir⁴².

Böylece 2010 yılında Türkiye’de yargıda çoğulculuk, özellikle İngiltere’deki tartışmanın aksine; farklı devlet organları tarafından seçilen, farklı kademlerdeki yargıçlardan oluşan yargı kurulları olarak anlaşılmıştır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı dışında başka organlar tarafından kısmen de olsa üye seçilmesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek

³⁹ GÖNENÇ Levent, s.161.

⁴⁰ İNCEOĞLU Sibel, Yeni Anayasada Bağımsız Bir Yargı İçin Neler Yapmalı? Uluslararası Belgeler Işığında Öneriler, TBB Dergisi 2011 (95), s.242-243.

⁴¹ Bkz: ODYAKMAZ Zehra; “Yeni Anayasa Çalışmalarında Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu İçin Üye Seçimleri ve Bazı Konular Hakkında Görüşler”, AYD, Yıl 2008, S:25.

⁴² İLKİZ Fikret, Anayasa Değişikliği ve Anayasa Mahkemesi, 2010, içinde, 2010 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yargı Bağımsızlığı, ed. Bahri Öztürk, Fikret İlkiz, Ümit Kocasakal, Seçkin Yayınevi, s.46.

Kurulu'nda ilk derece mahkeme yargıçlarının da temsil edilebilmesi yargıda çoğulculuğun sağlanmasına yönelik adım olarak nitelendirilmiştir. Ancak gerek yasa gerekçesi gerekse değişikliği olumlu olarak nitelendirenler tarafından verilen ülke karşılaştırmalarının da gösterdiği üzere, yargıda çoğulcu yapının sağlanması farklı kurumlarca seçilen aynı tip yargıç anlamına gelmemektedir. Yukarıda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri üzerinden yapılan açıklamalarda görüldüğü üzere çoğulcu yapının sağlanmasının bir adımı olarak gösterilen 2010 değişiklikleri, asıl tartışmanın oldukça uzağında yer almıştır. Bu değişikliğin tam olarak nerede yer aldığı sorusu ise sonrasında gerçekleşen yeni değişiklik ve uygulamalarla ortaya konabilir. Bu açıdan yargıda çoğulculuğu sağlamak adına yapılan değişiklikler 2010 yılı ile sınırlı kalmadığı gibi sonuçları itibariyle de geleceğe dönük niteliktedir. Bu değişikliklere ilişkin bir diğer önemli tarih 2014 yılına tekabül eder.

2014'te 6524 sayılı yasayla HSYK'nın iç yapısıyla ilgili olarak çeşitli düzenleme yapılması ön görülmüş, ayrıca hakim ve savcıların meslek içi yükselme, eğitim ve çeşitli kurullara atanmalarına ilişkin önemli değişikliklere gidilmiştir. Göze çarpan değişiklikler ilk olarak, yargıçlar ve savcıların mesleklerine ilişkin kararlarda HSYK'nın yetkisi azaltılmış, özerk yapıda olması gereken Türkiye Adalet Akademisinin bu niteliği zayıflatılmıştır⁴³. Genel olarak yapılan bu değişikliğin, yargıç ve savcılarının meslek içi eğitimlerinde, özlük işlerinde ve diğer hususlarda Adalet Bakanı lehine yetki artırımı sonucu doğurduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

2014 değişikliklerini kavrayabilmek için o dönemde gerçekleşen tartışmalara değinilmesi gerekir. Zira bu değişikliklerle doğrudan hukuk devletinin gereklerini yerine getirme ve iyileştirme kaygısından ziyade, yargının yapısında ve kompozisyonunda “paralel yapının tasfiyesinin” amaçlandığı ifade edilmiştir⁴⁴. Ancak politik kaygıların önünde duran gerekçe 2010 gerekçesiyle benzer biçimde, yargıda çoğulculuğun hayata geçirilmesiyle yargı bağımsızlığının sağlanmasıdır. Bu durum, yine o dönem bir gazetede çıkan yazıda açıkça ifade edilmiştir. 6524 sayılı yasanın kanunlaşmasıyla aynı dönemde Star Gazetesi yazarı Süleyman

⁴³ SAĞLAM Fazıl, Türkiye'de Yargı Bağımsızlığı Alanında Son Gelişmeler, 2017, Av. Teoman Ergül'e Armağan, ed. Ozan Ergül, TBB Yayınları, Ankara, s.386-390.

⁴⁴ SAĞLAM Fazıl, s.384. Benzer şekilde o dönemde kurulan Yargıda Birlik Derneği açıklamalarında da “paralel yapının tasfiyesi” temel amaç olarak belirtilmiştir. Söz konusu açıklama için bkz: <http://t24.com.tr/haber/yargida-birlik-cemaat-yar-savi-ele-gecirdi-bizim-listemizde-solcu-alevi-milliyetci-ve-dindarlar-var,270124>, (erişim tarihi:01/04/2018)

Ülker tarafından kaleme alınan bu yazıda “yargıda alacalı çoğulculuğun” sağlanmasının önemine değinilmiştir⁴⁵. Ülker’e göre:

“(…) Eksik ve örtük siyasileşerek bir grubun güdümüne girmiş yargıda, kontrolü eline geçirmiş grup, “yargı bağımsızlığı”nın sağladığı ilişilemezlik güvencesiyle uyguladığı taraflı ve hak ihlal eden siyasetini, “yargının gereği” gibi yansıtır ve “yargı kararına saygı” adı altında onu kutsar. Bu grubun yargı dışındaki mensupları da herkesi “yargı süreçlerine ve yargı kararlarına saygı duyma” ya davet eder. “Alacalı çoğulcu” olmayan yargı, siyasi davranabilen, siyasi operasyonlar yapabilen yargıdır. Yargıyı, siyasi davranmaktan ve siyasi operasyon yapmaktan alıkoymanın, sadece adalete hizmet eder kılmanın en emin yolu, onu “alacalı çoğulcu” biçimde tam ve açık siyasileştirmektir.”

Bu ifadeyi genel bir tutum olarak nitelendirme yanlısına düşmeden şunu ifade etmek gerekir ki, burada aktarılanlar siyasal iktidarın yargıyı biçimlendirme uygulamalarına açıklık getirir. Buna paralel olarak aynı dönemde HSYK seçimi öncesi Yargıda Birlik Derneği sözcüsü tarafından yapılan açıklama da aynı şekilde, yargıda çoğulcu yapının demokratik hukuk devleti için gerekliliği ve bunun da son dönemdeki gelişmelerle gerçekleştirildiğine dikkat çeker niteliktedir. Buna göre:

“(…) Bakın biz yargı bürokrasisinde çoğulcu ve katılımcı bir yapı oluşursa yargıda birlik ve beraberliğin olacağına, bu yapıyla da mücadele edilmesi gerektiğine inandık. İnsanlar muhafazakâr olabilir, sosyal demokrat olabilir, milliyetçi olabilir, başka görüşe, yaşam biçimine sahip olabilir, önemli olan özgür birey olmaktır. Kişi bireyse eğer o kişide vicdan olur, hukuk olur ve kendi bilgisi liyakatı içinde hareket eder. Ama birey olmayınca belli bir mensubiyet adına hareket eden bir yapı varsa, kişi bir zümre adına hareket ediyorsa orada sorun başlıyor. Korkulması gereken şey bu. Buna karşı birlikte hareket edebilmek çok önemli elbette. Platformda da sosyal demokrat arkadaşlar, Alevi, milliyetçi, dindar arkadaşlarımız var. Aleviyim ve ‘birlik olalım’ diyorum.”⁴⁶

Bu açıklamalarla aynı doğrultuda çoğulculuğun gerekliliğine dair açıklama Cumhurbaşkanı tarafından da 16 Nisan 2017 Referandumu öncesi dile getirilmiştir:

“Önümüzdeki dönemde de Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu’nun çoğulcu ve geniş tabana oturan yapısı mutlaka korunacaktır. Ülke olarak,

⁴⁵ <http://www.star.com.tr/acik-gorus/ust-yargida-alacali-cogulculuk-haber-828301/> tarih: 11.01.2014

⁴⁶ <http://t24.com.tr/haber/yargida-birlik-cemaat-yar-savi-ele-gecirdi-bizim-listemizde-solcu-alevi-milliyetci-ve-dindarlar-var,270124> (erişim tarihi:01/04/2018)

adalet teşkilatı olarak çok büyük faydasını gördüğümüz bu çoğulcu yapıdan geriye dönüş mümkün değildir.”⁴⁷

Böylece bu açıklamayla Cumhurbaşkanı'nın bugüne kadar yapılan değişikliklerle çoğulcu yapının sağlandığını kabul ettiğini ve hali hazırda mevcut kabul edilen çoğulcu yapının devam edeceğini de ön gördüğünü söylemek mümkündür.

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliğiyle yargı alanında yapılan değişiklikler bugüne kadar gelineen durumun son durağı ve 2010 yılından beri yapılan değişikliklerin sonuçlandığı zamana tekabül eder. 16 Nisan 2017'de referandum yoluyla kabul edilen Anayasa değişikliği, yürütme erkine ilişkin ciddi değişiklikleri içinde barındırması sebebiyle kamuoyunda çokça tartışılmıştı. Ancak söz konusu değişiklik yalnızca yürütme erkine ilişkin değişiklikleri ihtiva etmez; ayrıca yargı organına dair önemli bir takım düzenlemeleri de barındırmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus 16 Nisan değişiklikleriyle, çalışma boyunca yapısı değiştirilen Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısının tekrar düzenlenmesidir.

Buna göre Anayasa Mahkemesi'nin 2010 değişiklikleriyle 17 üyeye çıkan yapısı 16 Nisan 2017 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 6771 sayılı Kanunla birlikte 15 üyeye indirilmiştir⁴⁸. Hatırlanacak olursa, 2010 değişiklikleri sırasında mahkemenin yapısına ilişkin bu değişiklik; yargıda çoğulculuğun sağlanması yoluyla hukuk devletinin gereğinin yeri getirilmesi olarak ifade edilmişti. Ancak 16 Nisan'da yapılan değişiklik gösteriyor ki, yargıda çoğulculuk üye sayısının artırılmasıyla sağlanamamış olacak ki üye sayısı azaltılmıştır. Gerçi üye sayısının azaltılması Askeri Yargıtay ve AYİM'in kaldırılmasıyla buralardan seçilen 2 üyenin artık seçilemeyecek olmasıyla gerekçelendirilebilecekse de; bu sayının muhafaza edilerek diğer kaynaklardan seçilen üyelere kaydırılmasının, bir diğer ifadeyle yargıda çoğulculuğun sağlanmasına ilişkin adım atılmamasının herhangi bir gerekçesi yoktur. Böyle bir yola gitmemenin muhtemel sonucu ve önemi, Türkiye Barolar Birliği (TBB) tarafından yapılan değerlendirme yazısında ifade ettikleriyle örtüşür niteliktedir:

⁴⁷ 18.01.2017 tarihli A Haber, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğanın Yargıda Birlik Derneği Üyelerine konuşması, Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=H7u2br2cZIO>, (erişim tarihi:10/05/2018)

⁴⁸ Söz konusu değişikliklerin genel değerlendirilmesi için bkz: GOZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Eylül 2017, Ekin Yayınları, Bursa, s.414 vd.

“Burada dikkat edilmesi gereken konu, Mahkeme'nin üye sayısının değişmesi değil; ama bu üyelerin atanma biçimidir. Bu bağlamda, üye sayısı 15'e düşürülen Yüksek Mahkeme'nin; 3 Üyesi, Cumhurbaşkanının iktidar partisi genel başkanı olarak kontrol ettiği Meclis tarafından seçilmekte; 3 Üyesi, üyelerini Cumhurbaşkanının belirlediği YÖK tarafından önerilmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmekte; 4 Üyesi, belli kategori isimleri arasından doğrudan Cumhurbaşkanınca seçilmekte; Kalan 5 Üye de Yargıtay ve Danıştay'ın gösterdiği adaylar arasından yine Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Özetle, Anayasa Mahkemesi'nin neredeyse tüm Üyeleri bir şekilde Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş ve atanmış olmaktadır.”⁴⁹

Böylece yargıda çoğulcu yapının sağlanmasına ilişkin isteğin azaldığını ve yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan yargı kurulu kompozisyonunun oluşturulduğu ifade edilebilir. Ancak bu çıkarımın erken olduğunun düşünülme ihtimaline karşı söz konusu değişikliğin yargı organına yönelen kısımlarına bakılabilir.

Yargı organına yönelik değişiklikler kapsamında göze çarpan bir diğer değişiklik; HSYK'nın yapısı ve ismine dair olandır. Buna göre, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun adı değişmiş; Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) olmuş; 2010 değişikliğiyle 22 ye çıkartılan üye sayısı 13 üyeye düşürülmüştür. Bu nicelik değişimi nitelik değişimini de beraberinde getirir. Zira Adalet Bakanı ve Adalet Bakanı Müsteşarının doğal üyesi olduğu kurulun 4 üyesi Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan seçilirken; 7 üyesi TBMM tarafından seçilmektedir. Ancak bu dağılım şu somut gerçeğe birlikte düşünülmelidir: Adalet Bakanı ve Müsteşarının doğal üyesi olmasıyla Kurulun 6 üyesi doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı tarafından; geri kalan 7 üye de Cumhurbaşkanının kontrolü altında olması muhtemel TBMM tarafından seçilecektir.⁵⁰

Bu düzenlemenin de yargıda çoğulculuğu sağlamaya yönelik olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira TBB'nin görüş yazısında ifade edildiği üzere;

“Bu atamaları yapan kişinin sıfatı "Cumhurbaşkanı" olmasına karşılık, önerilen değişiklik uyarınca bu kişinin aynı zamanda "İktidar Partisi Genel Başkanı" olmasının kuvvetle muhtemel olduğudur. Nitekim teklife göre Kurul'un kalan 7 üyesi de Türkiye Büyük Millet Meclisi

⁴⁹ http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx, (erişim tarihi:10/05/2018)

⁵⁰ GÖZLER, Kemal, Elveda Kuvvetler Ayrılığı Elveda Anayasa, erişim: <http://www.anayasa.gen.tr/kozler.htm>, (erişim tarihi:10/05/2018); ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 2017, Yeterkin Yayınları, Ankara,s.364.

tarafından atanacak olup; Cumhurbaşkanı'nın genel başkanı olduğu siyasî parti'nin çoğunlukta olacağı bir Meclis kompozisyonundan hangi eğilimdeki üyelerin geleceğini öngörmek güç değildir.”⁵¹

Sonuç olarak 16 Nisan referandumuyla değişen Anayasa, yargının bağımsızlığını sağlamaya yönelik göstermelik düzenlemelerin dahi olmadığı; yargının yürütmeye bağlı kılındığı bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir.⁵² Bununla birlikte 2010 yılı itibariyle yargıda çoğulcu yapının sağlanması gerekçe gösterilerek yapılan yargısal değişikliklerin, yargı kurullarının kompozisyonunda çoğulcu yapının oldukça dışında yer aldığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Gelinen nokta göstermektedir ki, Türkiye’de yargı bağımsızlığına ilişkin derin ve ciddi sıkıntılar vardır. Bu sıkıntıların bir kaynağı da, bu açıdan, 2010 yılı miladıyla Türkiye’deki yargı alanında yapılan değişikliklerde aranmalıdır.

Yargı bağımsızlığı, hukuk devletini siyasi bir ideal veya hukuki bir ilke olarak ele almaktan doğan ayırım içinde yalnızca bir tarafa ait bir gereklilik değildir. Ancak yargı bağımsızlığının hukuk devleti ilkesine temel olma niteliğine rağmen; bağımsızlığa ilişkin bir adım olarak nitelendirilebilecek yargıda çoğulculuk, hukuk devleti ilkesinin siyasi bir ideal olarak ortaya çıktığı durumlar için geçerlidir. Zira hukuk devletinin maddi içeriğine dönük olarak, ona yüklenen “erdem” gerçekleştirilmesi yönünden bir adımdır. Bu aşamada çalışmanın başında sorulan, yargıda çoğulcu yapının hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesine yönelik olup olmadığı sorusuna dönmek gerekmektedir. Bu sorunun cevabı, yargıda çoğulcu yapının sağlanması adına HSK üye seçiminde 2014’te kurulan “Yargıda Birlik Derneği” içindeki sosyal demokrat adayların dışarıda tutularak; onların yerine Meclis içinde Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından desteklendiği ifade edilen adayların seçilmesine ilişkin gelişmelerde⁵³ bulunur. Buna göre yargıda çoğulcu uygulamaların her zaman hukuk devletinin sağlanmasına yönelik olmak gibi bir zorunluluğu içermediği görülmektedir.

⁵¹ http://anayasadegisikhgi.barobirhk.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx, (erişim tarihi:10/05/2018)

⁵² Benzer görüş için bkz: KABOĞLU, İbrahim, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (10 Aralık 2016), Ankara Barosu Dergisi, 2016/4; GÖZLER, Kemal, Elveda Kuvvetler Ayrılığı Elveda Anayasa, erişim: <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>, (erişim tarihi:10/05/2018)

⁵³ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/738938/_Yargida_birlik_lafta_kaldi.html.

Bununla birlikte yargıda çoğulcu uygulamalar esasta, -Anglo Sakson hukuk sistemlerinde- yargıda çoğulculuğun sağlanmasının bağımsız ve tarafsız bir yargının oluşması anlamına geleceği; daha adil ve hukuk devletine uygun bir hukuk sistemine vücut vereceği varsayımıyla ifade edilir.⁵⁴ Yargıda çoğulculuk tartışmalarına bakıldığında temel meselenin yargının bağımsızlığının sağlanması hususunda yoğunlaştığı görülebilir. Yargıda çoğulculuk taraftarlarının esas argümanı, bu uygulamanın yargının bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir adım olmasıdır. Ancak burada üzerinde önemle durulması gereken husus, yargıda çoğulcu uygulamaların olumlu sonuçları olup olmadığından ziyade, bu kavramın hangi söylem içinde yer aldığı tartışmasıdır. Zira yargıda çoğulculuğun sağlanmasına yönelik girişimler genelde “çirkin politikaların” çıkış noktasında yer alma tehlikesini içinde barındırmaktadır.⁵⁵

Benzer biçimde Türkiye’deki durum da göstermektedir ki, bu kavram yürütmenin yargıya müdahalesinin önünü açmaya yarayan sihirli bir anahtar işlevine de sahiptir. Bir diğer deyişle Türkiye’de kavramın anlaşılması ve uygulanması bir tokenizm örneği olmanın ötesine geçmemiştir. Öyle ki, çoğulcu yapı dünyadaki örneklerinde yargı kurullarının kompozisyonlarının oluşturulmasında etnik, cinsiyet, din vb. gibi tikelliklerin göz önüne alınmasını gerektirirken; Türkiye’de bu durum yalnızca yargı kurullarına seçilecek üyelerin farklı bürokratik yapılardan gelmelerini sağlamaya yönelik olmuştur. Bu farklı kavrayış, hukuk sistemleri arasında var olan ayrıma da uygun düşecek biçimde, çoğulcu yapının sağlanması için gerekli bilginin mevcut olup olmamasıyla da bağlantılıdır. Açık ifadesiyle, yüksek yargı kurullarına yapılacak atamada yargıç ve savcılarının mesleki ve kişisel kimliklerinin bilgisine sahip olmayı da beraberinde getiren çoğulculuk, bu bilgilere sahip kılan araçlardan yoksun bir hukuk sisteminde muhtemel bir varlık kazanamayacaktır. Bunun ötesinde, ayrımcılık karnesi kötü olan bir ülkede yargıçların kişisel görüş ve düşüncelerinin “fişlenmesi”, liyakat harici uygulamaların da meşruiyeti için kapı açabilir niteliktedir.

Yargı kurullarında yargıçların kimlikleri göz önünde bulundurularak yapılacak bir seçimin olumlu olup olmadığına ilişkin derinlemesine bir değerlendirme bu çalışma kapsamını aşacaktır. Ancak

⁵⁴ CHEN Edward M., s. 1124; BARONESS Brenda Hale, The Appointment and Removal of Judges: Independence and Diversity, International Association of Women Judges 8 th Biennial Conference 3-7 May 2006 Sydney, Australia

⁵⁵ VARGAS Sylvia R. Lazos, s.148.

yargıç ve savcılarının kimliklerinin alenileştirilmesi yargı organının kimliklerin belirsiz ve kaygan zeminine çekmeye olanak verebilir niteliktedir. Yine de yargıda çoğulcu uygulamaların içeriğine dair bir olumlama yapmadan da bu kavramla hareket edildiğinde ortaya çıkan sonuçların olumsuzluklarına değinmek mümkündür. Buna göre Türkiye’de yargıda çoğulcu yapıyı sağlamaya yönelik olduğu iddiasıyla yapılan değişikliklerin, yargı bağımsızlığına zarar verdiği kolaylıkla görülmektedir. Bu açıdan 2010 ve 2017 değişiklikleriyle ortaya koyulan durum arasında bağlantıyı kurmak önem taşır. Zira yargıda çoğulculuğun sağlanarak yargının bağımsız kılınması 2010 değişikliklerinde söz konusu olmadığı gibi; 16 Nisan 2017 ile oluşturulan yapıyı öncülleyerek, yargı bağımsızlığının yok sayılmasının önünü açmıştır.

KAYNAKÇA

- ATAR, Yavuz; “Anayasa Mahkemesi’nin Yeniden Yapılandırılması”, AYD, Yıl 2008, S: 25.
- BARONESS, Brenda Hale, The Appointment and Removal of Judges: Independence and Diversity, International Association of Women Judges 8 th Biennial Conference 3-7 May 2006 Sydney, Australia.
- BALTACI, Cemal, Demokrasi Ve Yargı Bağımsızlığı Bağlamında Türkiye’de Hakimler Ve Savcılar Yüksek Kurulu, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013.
- BİLİR, Faruk, Demokratik Meşruluk, Yargı Bağımsızlığı ve Yargı Tarafsızlığı Bağlamında Yargı Organının (yeniden) Yapılanması, 2012, içinde, Demokratik Anayasa, haz. Ece Göztepe, Aykut Çelebi, Metis Yayınları, İstanbul.
- CHEN, Edward M., The Judiciary, Diversity, and Justice for All, California Law Review, Vol. 91, No. 4 Jul., 2003.
- ÇOŞAR, Vedat Ahsen; 2010-2011 Yargı Yılı Açılış Konuşması, Ankara, 6 Eylül 2010, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara.
- DICEY, Albert V., Hukuk Devleti: Doğası ve Genel Uygulamalar, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara.
- FENDOĞLU Hasan Tahsin, Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı Dünü Bugünü,2010, Yetkin Yayınları, Ankara.
- FULLER, L.L., Hukukun Ahlakı, 2016, çev. Engin Arıkan, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- GÖNENÇ Levent, Siyasi İktidarın Denetlenmesi ve Yargı, 2014 (1.bs.), Adalet Yayınevi, Ankara.
- GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Eylül 2017, Ekin Yayınları, Bursa.
- GÖZLER, Kemal, Elveda Kuvvetler Ayrılığı Elveda Anayasa, erişim: <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>.
- GUARNIERI, Carlo/ PIANA, Daniela, Judicial Independence And The Rule Of Law: Exploring The European Experience, içinde, The Culture of Judicial Independence, ed. Shimon Shetreet, Christopher Forsyth, 2012, Martius Publisher, Leiden.

- HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, 2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti, 2010, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIV, Y. Sa. 2.
- HAYEK, A. von Friedrich, Siyasal Bir İdeal Olarak Hukuk Devleti, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara.
- İLKİZ, Fikret, Anayasa Değişikliği ve Anayasa Mahkemesi, 2010, içinde, 2010 Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Yargı Bağımsızlığı, ed. Bahri Öztürk, Fikret İlkiz, Ümit Kocasakal, Seçkin Yayınevi.
- İNCEOĞLU, Sibel, Yargı Bağımsızlığı ve Yargıya Güven Ekseninde Yargıcın Davranış İlkeleri, 2008, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- İNCEOĞLU, Sibel, Yeni Anayasada Bağımsız Bir Yargı İçin Neler Yapmalı?Uluslararası Belgeler Işığında Öneriler, TBB Dergisi 2011 (95).
- KABOĞLU, İbrahim, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (10 Aralık 2016), Ankara Barosu Dergisi, 2016/4.
- KARAHANOĞULLARI, Onur, İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme),2015, Turhan Kitabevi, Ankara.
- ODYAKMAZ, Zehra; “Yeni Anayasa Çalışmalarında Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimler ve Savılar Yüksek Kurulu İçin Üye Seçimleri ve Bazı Konular Hakkında Görüşler”, AYD, Yıl 2008, S:25.
- ÖZBUDUN, Ergun, Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı, 2007, erişim: <http://www.dunyabulteni.net/?aType=yazarHaber&ArticleID=1116>
- ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 2017, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, M. Tefik, Modern toplum ve Hukuk Devleti, 2017, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- ÖZENÇ, Berke, Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi, 2014, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RAZ, Joseph, Hukuk Devleti ve Erdemi, içinde, Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara.
- SAĞLAM, Fazıl, Türkiye’de Yargı Bağımsızlığı Alanında Son Gelişmeler, 2017, Av. Teoman Ergül’e Armağan, ed. Ozan Ergül, TBB Yayınları, Ankara.
- SANCAR, Mithat, Devlet Akli Kısılacında Hukuk Devleti,2010, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SCHMITT, Carl, Liberal Hukuk Devletinin İlkeleri ve Hukuk Devletinde Kanun Kavramı, içinde Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasal Bir İdeal, ed. Ali Rıza Çoban vd., 2008, Liberte Yayınları, Ankara.
- VARGAS, Sylvia R. Lazos, Does a Diverse Judiciary Attain a Rule of Law That is Inclusive: What Grutter v. Bolinger Has to Say about Diversity on the Bench, Michigan Journal of Race & Law Vol. 10:101, 2004.
- WILLIG, Onwuachi Angela, Representative Government, Representative Court- Supreme Court as a Representative Body, Minnesota Law Review, Vol 90, 2006.
- WYNN, James Adrew Jr., Mazur Eli Paul, Judicial Diversity: Where Independence and Accountability Meet, Albany Law review, Vol 67, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

18.01.2017 tarihli A Haber, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğanın Yargıda Birlik Derneği Üyelerine konuşması, Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=H7u2br2cZIO>
http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx
<http://t24.com.tr/haber/yargida-birlik-cemaat-yar-savi-ele-gecirdi-bizim-listemizde-solcu-alevi-milliyetci-ve-dindarlar-var,270124>
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/738938/_Yargida_birliklafta_kaldi.html
<http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/legal-profession-must-do-more-to-improve-ethnic-diversity-says-supreme-court-president-8664006.html>
<http://www.star.com.tr/acik-gorus/ust-yargida-alacali-cogulculuk-haber-828301/tarih:11.01.2014>
[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)004-tur](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)004-tur)
<https://www.judiciary.senate.gov/nominations/judicial>
<https://www.nytimes.com/2017/01/11/us/politics/supreme-court-nomination-trump.html>
Judicial Diversity: Accelerating Change,
https://jac.judiciary.gov.uk/sites/default/files/sync/news/accelerating_change_finalrev_0.pdf